

LA DRAMATITZACIÓ HISTÒRICA EN LA FORMACIÓ INICIAL DE MESTRES
HISTORICAL DRAMA IN THE INITIAL TEACHER TRAINING

Sergi Selma Castell*
sselma@uji.es

* Universitat Jaume I de Castelló (UJI)

Resum

La dramatització històrica és un recurs d'innovació educativa que té capacitat per generar un treball cooperatiu i de participació activa dins de l'aula, vàlid per qualsevol etapa educativa, que permet incidir en el procés de formació de l'estudiantat i en el desenvolupament de les seues competències bàsiques. Dramatitzar la història permet fomentar la implicació en el propi aprenentatge de forma independent, alhora que introdueix l'organització de grups perquè tota l'aula esdevinga partícip dels continguts que es treballen i avaluen. La dramatització com a recurs didàctic permet un apropament singular a les tècniques i els mètodes de la recerca històrica i la metodologia científica, així com també un aprenentatge integral, interdisciplinar i significatiu.

Paraules clau. Dramatització històrica, aprenentatge significatiu, treball cooperatiu.

Abstract

Historical drama can be an innovative educational resource with which to build active participation in cooperative working in the classroom, impacting on the students' education process and the development of their basic competences. It encourages students' independent involvement in their own learning, but also introduces group organisation because the whole class participates in the content, first working on it together and then evaluating it. This proposal brings students into contact with the techniques and methods of historical research and scientific methodology, as well as providing holistic, interdisciplinary and meaningful learning.

Key Words. Historical drama, meaningful learning, cooperative working.

1. INTRODUCCIÓ

La dramatització històrica és un recurs didàctic que permet acostar els esdeveniments històrics, les persones, les societats del passat o els fets culturals en general a la població escolar d'una forma amena, entretinguda i divertida. No és però un joc, tot i que les criatures gaudeixen igualment construint i representant la història amb el desenvolupament de processos d'empatia que permeten millorar la comprensió del passat històric.

La participació activa de l'alumnat és el que genera motivació i implicació en el procés d'aprenentatge. No debades, la dramatització històrica és una eina educativa que permet a l'alumnat ser protagonista del seu propi aprenentatge. Un aprenentatge que resulta significatiu i que està fonamentat en el coneixement i la utilització del mètode científic i la recerca històrica. Dramatitzar la història acostava el procés d'ensenyament/aprenentatge a una perspectiva interdisciplinària i possibilita un treball gairebé complet de les competències bàsiques. De fet, l'objectiu final no és l'acte dramatitzat, sinó com este ens serveix per afrontar i treballar moltes altres qüestions.

Hi ha treballs com el de Santacana i Serrat (2001) o el de Cooper (2002) que ens expliquen abastament com és d'útil fer servir el joc per tal d'apropar la història als infants, ja siga treballant contextos específics o aspectes culturals concrets. També s'han fet aproximacions a la història mitjançant jocs de simulació que tenen en l'empatia l'eix vertebrador de l'activitat i l'aprenentatge (Rivero i Pelegrín, 2015), o la creació de personatges històrics (Cano i Durbán, 2009). Però sense dubte, la major aportació bibliogràfica prové del vessant teatral i dels avantatges que la seua introducció en el món escolar pot generar pel que fa al desenvolupament de capacitats varies en l'alumnat. Fins i tot quan es planteja la seua aposta dintre de la formació de l'alumnat de magisteri, encara que des de la perspectiva de la didàctica de la llengua (Villanueva, 2015). La rèplica, però, la donen altres treballs que plantegen redefinir el teatre escolar i intentar resoldre així alguns problemes associats a estes pràctiques quan es basen en la reproducció i repetició de textos i diàlegs memoritzats, perquè tenen limitacions pedagògiques i dificulten la creativitat (Botella, 2012).

I, doncs, si esta eina didàctica resulta útil a l'educació primària, l'ESO i el Batxillerat, perquè no explorar-ho a l'àmbit universitari? Fa un temps ens plantejàrem si la introducció d'este recurs pràctic no podria donar resultats també a la formació inicial de mestres, en les aules universitàries, on es venia detectant un seguit de problemes

conceptuals significatiu i una manca de continguts històrics en general entre l'alumnat¹ (Selma, 2016).

2. PER QUÈ LA DRAMATITZACIÓ HISTÒRICA AL GRAU DE MESTRES DE PRIMÀRIA?

El punt de partida d'una proposta d'innovació educativa com esta cal buscar-lo en la manca de coneixement conceptual i continguts (en este cas històrics) amb els què una part de l'alumnat universitari del Grau en Mestre o Mestra d'Educació Primària de la Universitat Jaume I de Castelló afronta l'assignatura de Didàctica de les Ciències Socials en tercer curs, i en la qual la programació docent fa una major incidència sobre continguts procedimentals i actitudinals, que no pas en els conceptes històrics.

La reflexió conjunta que s'ha fet els darrers anys entre el professorat i l'alumnat de l'assignatura, abocà a una conclusió final en què es pot acabar sabent com aplicar tècniques d'aprenentatge i com utilitzar recursos didàctics, però es poden desconèixer els continguts, la matèria sobre la qual fer-ho. És a dir, continua planant una falta de coneixement històric, una base concreta sobre la qual fonamentar el procés d'aprenentatge. O dit d'una altra manera, es pot saber com treballar i explicar història, però no saber el què de la història.

El perill de la manca de continguts bàsics d'història pot derivar, de forma conscient o inconscient, en un recurs temptador i fàcil per part dels i les futures docents com és ensenyar allò après (el record), quan no la utilització sistemàtica d'un manual com a única referència.

Per a invertir esta dinàmica es cregué oportú desenvolupar i posar en pràctica un recurs ampli en afecció programàtica, però senzill, dinamitzador i divertit en la seua execució pràctica: la dramatització històrica. Una activitat que, introduïda de forma experimental i puntual en anys precedents, havia tingut una bona acceptació per part de l'alumnat universitari. Ara, però, creïem que podia adquirir una rellevància major en el procés d'aprenentatge i formació de mestres.

Dur a terme una dramatització o la simulació d'un procés històric requereix apropar-se a les tècniques i als mètodes de la investigació històrica o, el que és el mateix per a l'alumnat, esdevenir historiadors i historiadores per un curs. Es tracta, en

¹ Els resultats s'emmarquen en un projecte realitzat pel Grup d'Innovació Educativa en Ciències Socials. DIMPA, del qual formem part, que amb el títol "Amb les Ciències Socials, quins mestres?" fou finançat per la Universitat Jaume I de Castelló entre 2013 i 2015.

definitiva, no tant d'ensenyar Història com sí la forma de fer o construir la Història. O si es vol també, de viure la Història.

Érem i som conscients del reduït marge de maniobra que tenim i de la relativa incidència d'esta assignatura en el conjunt de tot el Grau en Mestre o Mestra d'Educació Primària, raons per les quals es vol incidir de forma específica en reivindicar la Història com a marc interdisciplinari amb el que poden conivir i treballar altres àrees de coneixement.

L'alumnat de magisteri primer, i l'alumnat de primària després, han de percebre la Història i la seua didàctica com una àrea de coneixement dinàmica, engrescadora i participativa, que ens allunye dels falsos tòpics que fan del seu aprenentatge una càrrega feixuga i limiten la seua acció a una tasca de memorització.

A més, i de manera semblant a allò que es plantejà en l'experiència d'una altre recurs educatiu centrat en la construcció de narracions històriques per part de l'alumnat (Selma, 2015), este nou recurs permet a l'alumnat universitari desenvolupar habilitats i capacitats per construir i dramatitzar situacions, moments o fets històrics concrets amb els quals s'aconsegueix generar empatia.

De fet, l'empatia esdevé una eina didàctica bàsica per comprendre els fenòmens històrics. Sembla evident que la història es creada i viscuda per les persones, com també ho és que són les persones les que la transmeten i l'estudien després, per això resulta encertada l'expressió de Rivero i Pelegrín (2015: 18) quan diuen que l'única cosa que separa tots dos moments és el temps. La millor manera de comprendre uns fets històrics és fer un exercici d'empatia amb el qual poder posar-se en el paper de les persones afectades. Reproduir situacions i condicions obliga l'alumnat a considerar i contemplar factors diversos sobre els quals, pot ser, ni pensaria.

D'altra banda, si estes persones que es formen com a mestres són capaces de traslladar després durant les pràctiques esta experiència a les aules de primària, es podria introduir el joc dirigit en el currículum, cosa que resulta molt valuosa en el procés d'aprenentatge tal com plantejaven Wood i Holden (2007: 54), i aconseguir desenvolupar la imaginació, l'empatia i els processos d'investigació històrica amb la realització de les dramatitzacions.

3. AMB QUINES FINALITATS?

La proposta pretén incidir directament en el procés d'aprenentatge i formació de l'alumnat universitari de magisteri mitjançant la posada en pràctica de diferents mètodes d'aprenentatge. El punt de partida són les dramatitzacions històriques que organitzen la

classe en grups de persones més o menys amplis. Les dramatitzacions a realitzar fan un recorregut per tota la Història, de tal forma que no queda cap període sense tractar. L'activitat esdevé força completa perquè permet desenvolupar moltes competències bàsiques i treballar aspectes tant diversos com els diàlegs, la caracterització, l'escenografia o l'ambientació, i per tant és capaç de configurar tot un treball interdisciplinari amb altres àrees de coneixement.

Des del punt de vista de les metodologies d'aprenentatge es fa incidència en l'aprenentatge independent, però introduint el treball per projectes, mitjançant l'organització de grups, que té com a culminació un treball cooperatiu. El treball per projectes potencia el caràcter interdisciplinari de la proposta educativa, mentre que el treball cooperatiu és una via per aconseguir un aprenentatge significatiu i un major interès de l'alumnat pels temes estudiats o investigats, en la línia del que apuntaren Vilches i Gil (2012: 42).

El treball de documentació i la dramatització del període assignat per cadascun dels grups és sumatiu i, al remat, permet aconseguir una perspectiva global de tota la història. Tanmateix, com cada grup documenta un període històric concret i proposa activitats d'aproximació específiques a cadascun d'ells, el resultat final és un dossier col·lectiu de continguts i de propostes didàctiques de treball que pot ser utilitzat per qualsevol persona durant el seu període de pràctiques.

A més, atès que el treball individual afecta i influeix en el treball de grup, i que ahora el treball de cada grup afecta i influeix en el resultat final de la classe, es proposa la implementació de sistemes d'avaluació diferenciats perquè l'alumnat s'exercite també en la seua praxis. Així, es plantegen l'autoavaluació, l'avaluació entre iguals dins del grup i l'avaluació grupal respecte els altres grups.

Al remat i com s'ha apuntat abans, la dramatització a les aules universitàries aconseguix que l'alumnat s'implique més en el treball a l'aula fent seu el procés d'aprenentatge, ahora que es potencia un ús major i més intens de les tutories com a mecanisme de seguiment, orientació i guia en tot el procés d'ensenyament/aprenentatge de l'alumnat.

L'objectiu final en tot este procés d'aprenentatge no és altre que esdevenir un pas previ perquè, havent experimentat el seu resultat, siga després traslladat pels futurs i futures docents a les aules de primària, ja siga durant els períodes de pràctiques dels diferents cursos del Grau, com també en els seus futurs llocs de treball. La dramatització no té, doncs, un caràcter finalista, no és el punt d'arribada que cal aconseguir, sinó més

aviat l'excusa i la ferramenta per tal d'afrontar moltes altres qüestions del procés de formació i aprenentatge.

4. UN MODEL DE PROPOSTA, UN PROJECTE PER DOMINAR COMPETÈNCIES

La forma d'abordar el tema de les etapes històriques, inclòs en l'assignatura de Didàctica de les Ciències Socials, es planteja mitjançant un treball per projectes. Atès que els coneixements de partida sobre història són més aviat escassos entre l'alumnat, es divideix la classe en grups i a cada un se li assigna un moment històric diferent que es treballa de forma autònoma, investigant-lo i documentant-lo, i que té en la dramatització d'un fet singular de cada període l'eix vertebrador del treball en grup.

Cada període és investigat, documentat i s'elabora un dossier de materials didàctics, recursos, activitats i bibliografia de consulta perquè es puga treballar a l'aula. Posteriorment, tots els treballs de grup es reuneixen en un sol volum col·lectiu o quadern històric que dona una visió completa de la Història, englobant totes les aportacions i elaborant així un producte final conjunt.

L'alumnat confecciona els grups, fa una documentació històrica prèvia i escull un fet històric per a dramatitzar. A continuació elabora uns guions, creà uns personatges, confeccionà uns escenaris i dissenyà unes caracteritzacions que permet als membres del grup, però també a la resta de companys i companyes del curs, situar-se immediatament i de forma nítida en cada moment històric dramatitzat. I sempre, sense perdre la perspectiva que es tracta d'un treball que s'hauria de poder desenvolupar posteriorment en una aula de primària (per tant valorant recursos disponibles, temps de dedicació, habilitats de l'alumnat, ...)

I de forma paral·lela, cada grup confecciona la seua memòria, on ha treballat uns continguts bàsics del període històric (indicant les fonts consultades i on es pot trobar la informació que puguen necessitar en un futur), ha elaborat un vocabulari històric específic, i ha fet una recerca i tria de recursos didàctics complementaris de forma raonada.

Un dels objectius finals és aconseguir que l'alumnat siga competent en Didàctica de les Ciències Socials, que puga desenvolupar la capacitat i l'habilitat per dramatitzar situacions i fets històrics que, al remat, han de permetre la comprensió del temps històric al seu futur alumnat de primària.

La proposta esbossada li permet a l'alumnat de mestres dominar aspectes crono/temporals com ara: la identificació de continuïtats i canvis, la identificació de

semblances i diferències, i en definitiva l'anàlisi de categories temporals (linealitat, simultaneïtat, conseqüències, canvis, permanències, successions, ...).

També es pretén que l'alumnat compregui quines són les pautes de construcció i de transmissió del pensament històric, fent incidència en: el mètode científic de la Història, el tractament de les fonts d'informació, l'objectivitat d'historiadors i historiadores, la utilització d'un vocabulari específic de la Història i la necessitat d'un llenguatge propi que aporta precisió al discurs.

D'altra banda, permet treballar tota una gamma àmplia de continguts i destreses per part de l'alumnat, com ara: la capacitat comunicativa del professorat en formació, l'habilitat lingüística per dominar el llenguatge com a forma de comunicació i transmissió de coneixements, l'habilitat per conjugar realitats històriques amb relats imaginaris on encabir nocions i coneixements històrics coneguts, estimular la creativitat del futur docent com a eina de construcció del pensament, fomentar la capacitat per generar entusiasme, interès, misteri i ganes de participar de tot l'alumnat, treballar la capacitat d'improvisar, repartir el protagonisme entre tots els components del grup, aprendre a dominar l'escenari de l'aula i el seu auditori i treballar la diversitat cultural, entre d'altres.

I, finalment, no podem deixar de comentar com d'important resultava l'aspecte de l'avaluació en el desenvolupament d'esta proposta. I com s'han implementat diferents sistemes d'avaluació segons l'activitat desenvolupada: autoavaluació, avaluació entre iguals dins del grup i avaluació grupal respecte els altres grups.

Des del punt de vista pràctic s'elaborà una fitxa de seguiment del treball per projectes, amb un espai reservat al seguiment individualitzat dels membres de l'equip que feia el propi grup. A continuació es recull en dos senzills blocs d'informació els aspectes treballats durant cada sessió d'aula i les conclusions i acords presos de cara a la sessió següent.

D'altra banda, per a l'avaluació de la dramatització i de la memòria de grup corresponent es creà una altra fitxa d'avaluació per grups, amb una rúbrica senzilla. Però més enllà dels resultats numèrics que finalment es produeixen en l'avaluació del treball realitzat per l'estudiantat, sorprenen gratament les conclusions, valoracions i reflexions que fan els grups en les seues memòries. Un bon moment per reprendre el concepte de valoració, en referència a allò que s'ha observat respecte d'altres observacions prèvies que plantejava Úcar (2001-2002).

5. CONCLUSIONS

La dramatització històrica és un recurs didàctic poc utilitzat en l'aplicació pràctica del procés d'ensenyament/aprenentatge de les Ciències Socials en la formació inicial de mestres a les aules universitàries, i de forma concreta al Grau en Mestre o Mestra d'Educació Primària.

En les pàgines anteriors s'ha intentat justificar l'ús d'una eina pràctica que es desenvolupa com una experiència d'aprenentatge per part de l'alumnat de magisteri, i que fa especial incidència en el treball de les habilitats i competències procedimentals i en la formació d'actituds davant els processos històrics, però sense oblidar també la recuperació dels continguts conceptuals. És a dir, la utilització de les dramatitzacions ens permet insistir en un fet important com és que l'alumnat sàpiga aplicar en el futur professional tècniques d'aprenentatge i pugui utilitzar els recursos didàctics disponibles, però sense oblidar l'adquisició de coneixements històrics concrets.

L'experimentació del recurs durant el procés de formació inicial universitària de l'estudiantat de mestres permet, tot seguit, traslladar la seua aplicació posterior durant el període de pràctiques a les escoles. No debades, la utilització d'una proposta didàctica com les dramatitzacions històriques permet bastir a qualsevol nivell educatiu un treball cooperatiu a l'aula de participació activa amb tot la classe, que incideix directament en el procés de formació de l'estudiantat i en el desenvolupament de les seues competències bàsiques. Igualment, es fomenta que aquell s'implique en el seu propi aprenentatge de forma independent, alhora que també s'introdueix l'organització de grups que tenen com a objectiu un treball cooperatiu. El grup/aula acaba sent partícip dels continguts de tot tipus que primer es treballen i després s'avaluen.

Dur a terme una dramatització o la simulació d'un procés històric requereix de l'apropament indefugible a les tècniques i els mètodes de la recerca històrica, és a dir, de la metodologia científica. I a més, permet un aprenentatge integral pel treball interdisciplinari que es genera de forma conjunta entre diverses àrees de coneixement. Més que ensenyar Història, allò que podem aconseguir és aprendre a construir-la i a viure-la.

6. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Botella, D. (2012). El *performance* com a eina de redefinició del teatre escolar. *Guix*, 381, 42-47.

- Cano, A. i Durban, G. (2009). Creación de personajes históricos. *Aula de Innovación Educativa*, 181, 27-30.
- Cooper, H. (2002). *Didáctica de la historia en la educación infantil y primaria*. Madrid: Ediciones Morata.
- Rivero, P. i Pelegrín, J. (2015). Aprender historia desde la empatía. Experiencias en Aragón. *Aula de Innovación Educativa*, 240, 18-22.
- Santacana, J. i Serrat, N. (2001). Una reflexión sobre conceptos históricos aprendidos a través del juego. *Íber*, 30, 37-45.
- Selma, S. (2015). La narració històrica improvisada, una eina de formació i treball cooperatiu. En N. Ibarra (Coord.), *Investigación e innovación en educación superior*. València: Universitat de València, 287-292.
- Selma, S. (2016). La dramatització històrica a les aules universitàries. *Llibre d'Actes de IV Jornades IDES 2015*. València: Universitat de València, 449-456.
- Úcar, X. (2001-2002). L'avaluació d'activitats i projectes d'animació teatral. *Temps d'educació*, 26, 319-343.
- Vilches, A i Gil, D. (2012). El trabajo cooperativo en el aula. Una estrategia considerada imprescindible pero infrutilizada. *Aula de Innovación Educativa*, 208, 41-46.
- Villanueva, J. (2015). El teatro en la escuela. *Aula de Innovación Educativa*, 239, 23-27.
- Wood, L. i Holden, C. (2007). *Ensenyar Història als més petits*. Manresa: Zenobita.